

KAPITTEL 4

Forhandlinger om verdighet blant kvinner utsatt for partnervold

Lotte C. Andersen og Kari Stefansen

NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

Abstract: Drawing on qualitative interviews, this chapter explores how women who have lived with an abusive male partner talk about themselves in relation to the violence they have experienced. Rather than portraying themselves as weak and passive and therefore blameless ‘ideal victims’, many of the women we interviewed referred to themselves as remarkably strong or resourceful. We interpret these self-representations as part of an ongoing work on the self that these women were engaged in – to uphold their self-identity and social position as viable persons. The self-representations are part of their ongoing respectability work. What strong or resourceful meant had classed meanings, however. Middle-class women more often referred to their investment in self-developing activities – activities that build on and scaffold their middle-class identity and social standing, for instance engaging in overwork and intensive parenting, or starting or graduating from university studies. In contrast, working-class women more often referred to their psychological robustness, and how it had protected them from mental illness, drug abuse or other problems. They talked about being tough and getting on with it without interference from other people. For both groups their respectability work had both positive and negative sides. It protected the women from stigma, but also made it more difficult for others to see that they needed help and to offer support.

Keywords: intimate terrorism, coercive control, victimhood, the ideal victim, agency, social class

Introduksjon

I dette kapitlet utforsker vi hvordan kvinner som har levd med partnervold over tid, snakker om seg selv i relasjon til volden de har vært utsatt for. Vi leser disse selvrepresentasjonene som forhandlinger om offerskap

Sitering av denne artikkelen: Andersen, L. C. & Stefansen, K. (2020). Forhandlinger om verdighet blant kvinner utsatt for partnervold. I A. Bredal, H. Eggebo & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge* (Kap. 4, s. 67–86). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.99.ch4>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0.

og verdighet i en kultur som forbinder offerskap med noe svakt og passivt. Det empiriske materialet er hentet fra *Partnervoldsprosjektet*, en større kvalitativ intervjustudie blant kvinner med ulik sosial, etnisk og religiøs bakgrunn som har opplevd vold fra en mannlig partner. Vår analyse her er avgrenset til forhandlinger og posisjoneringer blant kvinner med majoritetsnorske foreldre. Mer konkret utforsker vi hvordan forhandlinger om offerskap og verdighet er koplet til sosial klasse. Dette er det forsket lite på i både norsk og internasjonal sammenheng. Slik kunnskap er imidlertid viktig for å forstå hva det innebærer å leve med vold og overgrep, ikke minst det strevet som inngår i å opprettholde selvrespekten – i en situasjon hvor den kontinuerlig angripes.

Fortellingene vi har analysert, kretser om vold som i de fleste tilfellene kan forstås som det Johnson (1995, 2010; Kelly & Johnson, 2008) har begrepsfestet som «intim terrorisme» («intimate terrorism»). I denne formen for partnervold vil fysisk vold ofte inngå. Det viktigste kjennetegnet er imidlertid et gjennomgripende mønster av kontrollerende og truende atferd fra den ene partens side. Relasjonen er preget av det Stark (2009) omtaler som «tvingende kontroll» («coercive control»), som over tid bryter ned den utsatte og begrenser vedkommendes mulighet til livsutfoldelse. I norsk sammenheng har begrepet «voldsregime» blitt benyttet for å beskrive hva et slikt handlingsmønster resulterer i. I kapittel 3 i denne boken beskriver Bredal (2020) to ulike voldsrepertoarer som er virksomme i slike gjennomgripende voldsregimer, henholdsvis et psykologisk volds- og kontrollrepertoar og et mer materielt volds- og kontrollrepertoar. Det vi analyserer, er kvinners møte med og håndtering av førstnevnte repertoar, som typisk har en eskalerende dynamikk der situasjonen forverrer seg over tid ved at kontrollen blir mer omfattende og volden og krenkelsene grovere.

Intervjuene med kvinnene hadde en åpen form og la opp til at de skulle få fortelle fritt om oppvekst og voksenliv, slik at volden de hadde opplevd, kunne forstås i lys av kvinnenens livshistorier. Underveis i datainnsamlingen ble vi slått av hvor mange kvinner som selv tok opp at de var sterke eller ressurssterke når de fortalte om sin egen bakgrunn og om volden de hadde erfart. Vi ble nysgjerrige: Hvordan kan vi forstå slike selvrepresentasjoner? Hva er de uttrykk for? For å belyse dette har vi analysert intervjuene med

tanke på hvem kvinnene som snakket om seg selv som sterke eller ressurssterke er, hva det å være sterk eller ressurssterk innebærer for dem, og hvilke praksiser denne selvforståelsen har ført til. Vi har altså lett etter det Hanne Haavind (2000) har omtalt som «indre sammenhenger» i materialet, det vil si mellom sosial posisjon, selvforståelse og selvarbeid.

Et sentralt utgangspunkt for vår analyse er at det å være utsatt for partnervold kan oppleves ulikt avhengig av hvor man kommer fra og hvem man er. I litteraturen om partnervold har man vært opptatt av dette perspektivet i studier av menn (White & Dutton, 2013; Gottzén, 2017; Lien & Lorentzen, 2019) og seksuelle minoriteter (Donovan & Hester, 2014; Rohrbaugh, 2006). Denne forskningen løfter frem at det er vanskeligere å identifisere seg som offer for partnervold dersom volden ikke følger «standardskriptet» – der en (større og sterkere) mann utøver fysisk vold mot sin (mindre og svakere) kvinnelige partner. Som Rosten (2020) viser i kapittel 6 i denne boken, kan menn som utsettes for vold i parforhold, søke verdighet i sine fortellinger om voldsutsatthet ved blant annet å tåle volden fordi partneren er syk, og ved å bli i relasjonen av hensyn til henne og barna. Heller enn å være offer for vold blir mannen da en som viser omsorg og tar ansvar for en voldelig partner.

Sammenlikninger mellom dem som faller innenfor og utenfor den «offisielle historien» om vold i parforhold (Donovan & Hester, 2014), er uten tvil viktige. Samtidig kan de være problematiske. De gir inntrykk av at alle heterofile kvinner passer inn i standardskriptet, og at de dermed erfarer og håndterer vold på samme måte. Kvinner som utsettes for partnervold, er imidlertid ikke en ensartet gruppe. Det ser vi tydelig i vårt materiale. Kvinnene vi intervjuet, fortalte om både ulike oppvekster og ulike livsprosjekter i voksen alder. Et bidrag fra vår analyse er at den viser frem betydningen av å ta hensyn til slike forskjeller i utforskningen av hvordan partnervold erfares og håndteres.

Selvrepresentasjon og forhandlinger om offerskap

En sentral tematikk i litteraturen om offerskap er den utsattes selvrepresentasjon, og hvordan slike selvrepresentasjoner er relatert til rollen som

offer. Når kvinnene i vår studie snakker om seg selv som sterke eller ressurssterke, kan det forstås som en form for selvrepresentasjon hvor de forhandler med rollen som offer. Ifølge Jacobsen og Skilbrei (2010, s.194) vil selvrepresentasjoner alltid trekke på de kulturelle forståelsene av individet som er tilgjengelige. Det er bred enighet blant forskere om at den dominerende forståelsen av individet i dag, i hvert fall i store deler av Vesten, er som en som handler, ikke en som det handles mot (f.eks. Boshoff, 2007). Flere samfunnsteoretikere, blant andre Giddens (1991), har også vektlagt hvordan selvet og identiteten i dag er et refleksivt prosjekt, der individet kontinuerlig skaper seg selv og sitt eget livsprosjekt gjennom aktive valg. Hvem man er, er ikke gitt av verken skjebnen eller tradisjonen, og livsvalgene man tar, blir derfor definerende for hvem man forstår seg som. I denne sammenhengen blir også valg av partner sentralt. Giddens (1992) har beskrevet det moderne idealet for parforhold som «rene relasjoner» («pure relationships»). Rene relasjoner er forhold som partene blir værende i bare så lenge de gir gjensidig mulighet for utvikling. Idealet er den «sammenflytende kjærligheten» («confluent love»), der den ene partens livsprosjekt ikke går på bekostning av den andres. Moderne parforholdsidealer, slik Giddens beskriver dem, er dermed nært forbundet med moderne ideer om selvet som fritt, refleksivt og orientert mot selvutvikling.

Flere har imidlertid kritisert Giddens og andre for å operere med en forståelse av selvet og moderne parforhold som er forbeholdt den privilegerte middelklassen – altså de som har ressursene som kreves for hele tiden å drive med refleksivt selvarbeid (f.eks. Skeggs, 2004), noe som er nødvendig for å realisere rene relasjoner (Illouz, 1997). Et viktig poeng her er imidlertid at normene for hva som er et «gangbart selv», samtidig kan deles av de som har begrensede muligheter til å realisere dem. Den moderne subjektforståelsen kan slik forstås som en dominerende diskurs som mange vil relatere sin selvrepresentasjon til (Jacobsen & Skilbrei, 2010).

I kontrast til det moderne – handlende, velgende og refleksive – subjektet forstås det typiske eller ideelle offeret gjerne som svakt, barnlig og maktesløst. For å fremstå som et troverdig og verdig offer er det dermed en fare for at man samtidig må fremstå som ikke-handlende, altså

passiv (Christie, 1986) og mer som et objekt – noe som ikke passer med en moderne selvidentitet. Hvordan kvinner som er utsatt for partnervold, arbeider med å håndtere balansegangen mellom selvrepresentasjon og offerrollen, er imidlertid lite utforsket og særlig ikke i et klasseperspektiv.

Vår analyse her er inspirert av Skeggs (1997; 2004) sitt begrep «respektabilitetsstrategier». Respektabilitetsstrategier kan forstås som en type selvarbeid som folk tar i bruk for å oppnå verdighet i møte med andres (antatte) nedvurdering. I vår analyse fremstår respektabilitetsstrategier både som en generell respons i møte med et mulig stigma som voldsutsatt, og samtidig som klasset i sitt innhold. Dette tolker vi som at hva som gir verdighet i møte med vold, varierer med klasse.

«Sosial klasse» er ikke et enkelt begrep. Det defineres og operasjonaliseres på mange ulike måter i samfunnsforskningen. Overordnet viser det til at samfunnet er innrettet på måter som skaper og opprettholder sosiale forskjeller. Vår tilnærming står i en bourdieuiansk tradisjon – hvor klasse er en inngang til å forstå folks måter å være i verden på. Bourdieu tar som utgangspunkt at folk som har like ressurser (i form av økonomisk, kulturell og sosial kapital), også vil dele grunnleggende livsanskuelser (Bourdieu, 1987, 2007), det vil si ideer om hva som er viktig og riktig å bruke livet på, og som gir retning og mening til handlinger (jf. Vincent & Ball, 2007, s. 1187). Slike livsanskuelser kan forstås som det Taylor (2004, s. 23) omtaler som «social imaginaries» – forventninger til hva livet skal inneholde, samt de dypere kulturelle ideene og forestillingene som er knyttet til slike forventninger.

I vår analyse er vi opptatt av hvordan ideer om hvem man er, og om hva man kan forvente seg her i livet, slår igjennom i fortellingene om partnervold og håndteringen av den. Et sentralt begrep hos Bourdieu er «habitus», en praktisk, kroppsliggjort sans som strukturerer hva som kan føles og gjøres i ulike situasjoner (f.eks. Bourdieu, 1987, 2007). Habitus viser til hvordan klasse ikke bare er noe eksternt som virker på individene, men også noe som virker gjennom dem. Perspektivet på klasse er altså relasjonelt og prosessuelt. Ut fra dette perspektivet vil man forstå reaksjoner på vold og offerskap, ikke bare som strukturert av diskurser om for eksempel hvem som er ideelle ofre, og hvem som ikke er det (Christie, 1986),

men også som en speiling av dype disposisjoner som sitter i kroppen, og som dermed ikke kan velges fritt (se Bourdieu & Wacquant, 1996, s. 2).

Metode og materiale

I *Partnervoldsprosjektet* (se også Bredal, 2020) som vårt utvalg er hentet fra, ble i alt 97 kvinner intervjuet. Kvinnene som deltok, hadde ulik sosial, etnisk og religiøs bakgrunn. I vår analyse retter vi oppmerksomheten kun mot fortellingene til kvinner med majoritetsnorsk bakgrunn, til sammen 71 kvinner. Dette utgjør samtlige majoritetsnorske kvinner i partnervoldsprosjektet, med unntak av noen få som var særlig rekruttert fordi de hadde tilhørt et såkalt lukket trossamfunn, for eksempel Jehovas vitner. Kvinnene i vårt materiale kom fra hele landet, men de fleste var fra det sentrale østlandsområdet. På intervjudtidspunktet var de i alderen 23–70 år, de fleste i førtiårsalderen. Det var ingen av kvinnene som befant seg i et voldelig parforhold da vi intervjuet dem, og for flertallet av kvinnene lå volden flere år tilbake i tid. Noen av kvinnene hadde nylig gått ut av forhold med en voldelig partner.

Før datainnsamlingen startet, ble prosjektet meldt inn til NSD – Norsk senter for forskningsdata. Forskerne¹ som gjennomførte intervjuene, ble veiledet av en klinisk psykolog tidlig i prosessen. Veiledningen omhandlet blant annet mulige psykologiske reaksjoner traumatiserte personer kan få i et intervju, og hvordan intervjueren kunne håndtere dem. Mulige reaksjoner hos intervjuerne ble også tatt opp. Intervjuerne gjorde seg også kjent med ulike tilbud som kunne være aktuelle å informere intervjudeltakere om, slik som krisesentrenes telefon- og dagtilbud.

Informantene i majoritetsgruppen ble rekruttert gjennom en annonse på Facebook som oppfordret kvinner som hadde opplevd ulike former for vold i parforhold, om å ta kontakt. Både fysisk, psykisk og seksuell vold ble nevnt. Selve intervjuene ble gjennomført der det passet best for kvinnene, og de fleste foregikk hjemme hos dem. Cirka en tredel av intervjuene vi tar utgangspunkt i her, ble gjennomført over telefon eller

¹ Intervjuene er gjennomført av Anja Bredal (prosjektleder), Maria Hansen, Lotte C. Andersen og Eirin Mo Danielsen.

via Skype. I starten av intervjuet ble bakgrunnsopplysninger om informantenes og deres partners utdanning og yrke med mer kartlagt med et enkelt skjema.

Når det gjelder den konkrete klasseplasseringen av informantene, har vi valgt en enkel og pragmatisk tilnærming, slik det er vanlig i kvalitativ forskning om betydningen av klasse for hverdagsliv og relasjoner (f.eks. Gillies, 2005; Lareau, 2003; Stefansen & Farstad, 2010; Aarseth & Andersen, 2012). Vi har tatt utgangspunkt i kvinnenes utdanningsnivå og yrkesbakgrunn. De vi omtaler som «middelklasse», hadde høyere utdanning eller var i ferd med å ta slik utdanning, og de hadde eller hadde hatt jobber som krever slike kvalifikasjoner. I middelklassegruppen finner vi kvinner med tre- og fireårige profesjonsutdanninger, ofte i helse- og sosialfag, og noen med lange universitetsutdanninger som fører frem til eliteposisjoner. De vi omtaler som «arbeiderklasse», har utdanning fra videregående skole, ofte yrkesfaglig. Eksempler på yrker er frisør, portør ved sykehus og barne- og ungdomsarbeider. Noen hadde studieforberevende linjer fra videregående, men ikke høyere utdanning. Denne enkle kategoriseringen skygger selvsagt for mye variasjon. Som vi vil vise, kan den likevel hjelpe oss å forstå hva som ligger bak noen forskjeller i kvinners måter å forstå og håndtere partnervold på.

I intervjuene inntok forskerne en lyttende holdning og lot informantene snakke så fritt som mulig – inspirert av en narrativ intervjumetode. Denne metoden regnes som spesielt godt egnet når man ønsker å forstå hvordan fremstillingen av hendelser er knyttet til informantenes biografi og selvoppfatning (Holloway & Jefferson, 2008). I tråd med dette ble kvinnene først spurt om de kunne fortelle om egen bakgrunn og oppvekst, før de snakket seg frem i tid til partnervolden de hadde opplevd. De valgte selv hvor mye de ville fortelle om volden, og om hvordan den hadde påvirket dem da den pågikk og etterpå. Mange hadde mye på hjertet, og intervjuene ble ofte lange. I gjennomsnitt varte de i litt over to timer, men noen varte i over fire timer. Alle intervjuene ble tatt opp digitalt og transkribert i sin helhet.

Som ledd i analysen leste og kodet vi alle intervjuene med kvinner med majoritetsbakgrunn. Intervjuene ble først kodet i tråd med logikken i temasentrert analyse. Et utgangspunkt her er at et tema fanger

«something important about the data in relation to the research question and represents some level of patterned response or meaning within the data set» (Braun & Clarke, 2006, s. 63).

Selve kodingen foregikk slik: Først identifiserte vi alle sekvenser i intervjuene der kvinnen enten omtalte seg selv som «ressurssterk» eller «sterk». For dette formålet benyttet vi analyseprogrammet NVivo, men vi kodet også på papirutskrifter. Koden «ressurssterk» eller «sterk» opptrådte i litt over halvparten av intervjuene vi baserte oss på. Deretter gjennomgikk vi alle intervjusekvensene som omhandlet «ressurssterk» eller «sterk» på nytt, for å undersøke mer spesifikt hva de handlet om. Gjennom denne prosessen identifiserte vi to ulike betydninger av «ressurssterk» eller «sterk» som også hang sammen med det vi her forstår som et pågående håndteringsarbeid i møte med langvarig partnervold. Som omtalt innledningsvis fant vi at hva kvinnene legger i «ressurssterk» eller «sterk», varierer med klasse. Vår tolkning er at det å posisjonere seg som «sterk» eller «ressurssterk» på en og samme tid innebærer å ta avstand til en problematisk – svak og passiv – offerkategori, og viser hva som er en gyldig form for handlekraft eller «agency» i ulike sosiale miljøer.

I det følgende vil vi vise hvordan dette kom til uttrykk i kvinnes fortellinger. Merk at alle navn på informanter er pseudonymer. I noen sitater har vi endret biografiske kjennetegn for å sikre at fortellingen ikke kan gjenkjennes av andre enn informanten selv. Vi har også redigert sitatene forsiktig for å øke lesbarheten.

«Sterk» som i «selvskapingsorientert»

Den første måten å snakke om seg selv som «sterk» på kan kobles til ideallet om et handlekraftig selv som hele tiden skaper seg selv gjennom aktive og selvutviklende handlinger. Kvinnene som snakket på denne måten, var opptatt av hva de fikk til ute i verden når det gjaldt utdanning, arbeid og andre utviklende aktiviteter, for eksempel reising og engasjement i ulike verv. Selvidentiteten deres fremsto som nært knyttet til dette. I vårt materiale er en slik måte å forstå «sterk» eller «ressurssterk» på forankret i middelklassen. Kvinnene som snakket på denne måten, hadde med få unntak høyere utdanning og jobbet i yrker som krevde det. Flertallet

var også oppvokst i familier der foreldrene hadde samme bakgrunn. De hadde dessuten til felles at de beskrev barndommen sin som enten «god» eller «helt vanlig», noe vi tolket dithen at de ikke hadde erfart sosiale problemer i familien som hadde preget dem.

«Elin» og «Mari», som begge hadde vært utsatt for partnervold av brutal karakter, men på ganske ulike tidspunkter i livet, kan fungere som eksempler. Elin vokste opp i et øvre middelklassehjem og var selv utdannet i et eliteyrke som hun jobbet innenfor i mange år. Hun fortalte at hun hadde vokst opp med en kunst- og kulturinteressert mor som var «litt sånn superkvinne» med god utdanning og flere tilleggsutdanninger og «en sånn indre driftighet som gjør at hun setter i gang prosjekter og fullfører dem». Elin snakket om dette som noe som «i perioder [kunne] være vanskelig å leve opp til», og at det fortsatt var det. Særlig ble det vanskelig i lys av volden hun kom til å erfare. Elin møtte mannen som brukte vold mot henne, sent i trettiårene, og hun ble raskt gravid med deres første barn, uten at det var planlagt. Hun beskrev den hun var som person da hun traff ham, som en «sterk feministisk kvinne». Egentlig hadde hun forsonet seg med at hun ikke kom til å bli mor, men da hun oppdaget at hun var gravid, ble hun «lykkelig» og «dypt takknemlig». Hun fortalte at hun egentlig ikke var ute etter et seriøst forhold på dette tidspunktet, men at den uventede graviditeten og «lykkerusen» som fulgte med den, var grunnen til at de endte opp med å flytte sammen. Det første året ante hun at «det var noe som skurra». Samboeren kunne bli sjalu og komme med slengbemerkinger som hun den gang «bare blåste av». Den første fysiske voldsepisoden skjedde da hun gikk gravid med deres andre barn. Fra da av ble relasjonen preget av brutal fysisk og psykisk vold som vedvarte i mange år. Elin beskrev hvordan hun opplevde å leve i dette:

Jeg syntes det var flaut at jeg hadde satt meg selv i den situasjonen og ikke greide å komme ut av det. Jeg skammet meg så veldig. (...) Fordi jeg ikke greide å ordne opp. Jeg er vant til å greie å ordne opp. Men dette her greide jeg ikke ordne opp i.

Måten Elin beskrev det å ha «satt selv seg i» situasjonen på, som om det var et aktivt valg å bli sammen med en som utsatte henne for vold, var typisk for kvinnene som snakket om seg selv som sterke på den selvskapingsorienterte måten. Vi knytter dette til den sentrale betydningen valgene man

gjør, har for hvem man forstår seg selv som, som person. Valg av partner vil innenfor en slik logikk reflektere tilbake på en selv. Senere i intervjuet fortalte Elin om hvordan det gjorde henne flau da advokaten hennes, i forbindelse med en rettssak, omtalte eksmannen som «lite intelligent»: «[Da] kjente jeg at jeg ble flau fordi jeg har tre barn med han, altså.» Elin skammet seg ikke bare over at hun hadde satt seg selv i situasjonen, men også over at hun ikke hadde kommet seg ut av den, på tross av at hun var vant til å være en person som ordnet opp. I lys av idealene om moderne parforhold, som altså henger nært sammen med et selvskapende selv, kan skammen forstås som et uttrykk for at hun hadde blitt værende i det som på mange måter representerte det motsatte av en utviklende relasjon. Allerede for to tiår siden betegnet Skårderud (2001) denne skammen – skammen over ikke å realisere seg selv nok – som den største skammen i vår moderne tid, og pekte på vold og overgrep som erfaringer som kunne bidra til å utløse den. Fraværet av utøvers rolle i Elins fremstilling, var også påfallende. Vi gjenkjenner her Boshoffs (2007) poeng om at moderne subjekter er handlende, og ikke noen det handles mot. Den passive offerposisjonen passet ikke inn i Elins selvrepresentasjon, fordi hun selv, slik hun fremstilte det, hadde valgt det som ble en umulig og farlig situasjon. I vår tolkning beskrev Elin her en diskrepans mellom egen selvidentitet som sterk og rollen som offer.

Elin snakket også om hvordan denne diskrepansen preget hennes måte å møte verden på, og da hun gjorde det, satte hun ord på hva det å «være sterk» innebar for henne:

Altså, blant disse venninnene og mødrene som jeg hadde i Oslo, så var jeg jo tett på det som de kjente som en superwoman, vet du. Tre unger på fem år, ikke sant. Og topp utdanning og i full jobb og sånn sykkeltilhenger med tre unger og alt mulig oppi. Sykler rundt og på badestranda og tjo og hei og alltid ute og blid. Alle sånne ting, ikke sant. Fallhøyden var så innmari stor. Og det syntes jeg også overfor min familie.

Det å fremstå som en «superwoman» i full aktivitet mens volden pågikk, forstår vi som en måte å bevare sin opprinnelige selvidentitet på i møte med andre, og dermed som en strategi for å bevare egen verdighet. Ved å gjøre det unngikk Elin et identitetstap utad tilsvarende det hun selv

hadde erfart. Denne kompenseringen for opplevd identitetstap, som innebærer fortsatt eller intensivert investering i selvskapende aktiviteter, er en respektabilitetsstrategi som gikk igjen blant de «sterke» eller «ressurssterke» middelklassekvinnene vi intervjuet.

«Mari» er en annen av disse kvinnene. Hun vokste opp i en middelklassefamilie, hadde selv høyere utdanning og jobbet på intervjutidspunktet som leder i en kreativ bransje. Mari møtte han som utøvde vold mot henne, allerede mens hun gikk på videregående skole, og relasjonen, som varte i mange år, utviklet seg raskt til å bli voldelig. Volden Mari ble utsatt for, var av grov fysisk, psykisk og seksuell karakter. På tross av brutaliteten tok det mange år før hun definerte det hun var utsatt for, som vold, og i likhet med Elin fortalte hun ingen rett ut om hvordan hun hadde det i forholdet:

Jeg tror det var en blanding av skam og hva som skjedde, og jeg skjønnte ikke helt selv at det var vold (...). Jeg opplevde det mer som at jeg prøvde å hjelpe han. At det var jeg som var den sterke [ler]. (...) Altså, det er jo et mønster man kommer inn i over mange år hvor man ikke snakker om ting. Og der man lever litt i, hva skal jeg kalle det, parallelunivers da. Der de andre vet om én side av meg ... [Gråter litt] Det er det som er det verste i dag [ler] (...) Jeg har hatt en helt sånn hinsides motor. En sånn drivkraft som er helt overmenneskelig. Jeg har jobbet som en sinnssyk i alle år. Og venninner av meg har vært sånn: «Hva er du laget av? Hvem er du, liksom?» (...) Og det har vært en flukt. Det har vært sånn at jeg må bevise noe for å være god nok for meg selv og mitt eget liv på en måte (...).

I Maris fortelling gjenfinner vi den samme posisjonen som flere av mennene i Rostens studie inntok (Rosten, 2020). Mari var den sterke og handlende, den som prøvde å hjelpe en som hadde det vanskelig. Samtidig beskrev hun hvordan denne posisjonen også gjorde det umulig å snakke om volden som vold, og dermed om seg selv som et offer. Mari beskrev også at hun har kompensert for diskrepansen i egen identitet ved å jobbe «som en sinnssyk», og ved å ha en drivkraft som hadde fått vennene hennes til å lure på hva hun var «laget av». I tillegg fortalte hun at hun hadde reist mye rundt i ulike deler av verden på «tøffe ekspedisjoner», og at hun hadde valgt spesifikke oppgaver på jobb «for å finne ut av meg selv». Opplevelsen av å leve i et parallellunivers som følge av

at andre bare hadde fått kjenne den siden av henne som hun har vist utad, opplevde hun i dag som det verste. I likhet med flere av de selvskappingsorienterte middelklassekvinnene hadde Mari på sett og vis overdrevet det kulturelle kravet til selvinvestering. Andre kvinner fortalte at de hadde tatt videreutdanning og oppnådd toppkarakterer ved siden av fulltidsjobb og aleneforsørgeransvar, at de hadde tatt på seg trenerverv for barna eller vært særlig aktive i oppfølgingen av dem på skolen og i fritidsaktiviteter, eller at de deltok i politiske partier eller frivillige organisasjoner. Disse kvinnene synes altså å kompensere for motsetningsforholdet mellom den svake offerrollen og sin egen handlekraftige identitet ved å «skape seg selv» enda mer. Det kompensierende arbeidet, som vi altså tolker som strategier for å bevare verdighet i egne og andres øyne, innebærer at kvinnene unngår mistanke om at de er utsatt for vold og krenkelser. Dermed inviteres de heller ikke til å fortelle om hvordan hjemmesituasjonen er, og de mister tilgang til støtten de ellers kunne ha fått. Den «vellykkede» strategien med kompensasjon blir på sett og vis selvforsterkende ved at de lykkes med å etablere en fasade som er avhengig av at de fortsetter selvinvesteringen – på tross av at diskrepansen mellom hvordan de føler seg og fremstår, blir stadig større. Dette beskrives som tærende over tid, som en ekstra belastning som kvinnene påføres gjennom sine egne håndteringsstrategier.

«Sterk» som i «robust»

Den andre gruppen kvinner snakket om seg selv som sterke på en litt annen måte. Det å være sterk var også for dem forbundet med en type handlekraft, men handlekraften de beskrev, var ikke knyttet til selvskaping i form av investeringer i objektive ressurser som arbeid og utdanning. Snarere syntes det å handle om en form for iboende eller ervervede karaktertrekk som hadde gjort dem i stand til å stå opp for seg selv og stå på sitt i krevende situasjoner – også i møte med vold og krenkelser. Noen av kvinnene beskrev denne iboende styrken som en årsak til at de hadde kommet seg videre i livet etter at de hadde hatt det svært vanskelig. De la for eksempel vekt på at de ikke hadde begynt å ruse seg eller hadde havnet i psykiatrien, og at de klarte seg på egen hånd økonomisk.

De aller fleste kvinnene som snakket på denne måten, hadde arbeiderklassebakgrunn. De hadde videregående utdanning og jobbet i faglærte eller ufaglærte yrker. Oppvekstene de beskrev, varierte mer enn i den første gruppen. Noen beskrev gode eller vanlige oppvekster, mens andre snakket om tøffe kår eller erfaringer med vold og seksuelle krenkelser. Blant kvinnene som snakket om seg selv som sterke i betydningen robust, fant vi også noen middelklassekvinner. De skilte seg fra den første gruppen kvinner vi beskrev, ved at de hadde erfaringer med vold, overgrep eller vedvarende mobbing i oppveksten.

Kvinnene som snakket om seg selv som sterke i betydningen robust, begynte gjerne fortellingene sine med å omtale seg selv som tøffe og selvstendige allerede fra barndommen av. Noen fortalte også om en utagerende barndoms- eller ungdomstid. «Hege» kan være et eksempel. Hun vokste opp med en alenemamma og et alvorlig sykt søsken, og fra tidlig alder ordnet hun alt fra matpakker til å re opp sengen selv. Da hun beskrev seg selv i barne- og ungdomsårene, var det med ord som «tøff i trynet» og «ganske rebell». Hun fortalte at dersom hun ikke hadde vært aktiv i et idrettsmiljø og hatt en trener hun følte stor lojalitet til, «kunne [jeg] like gjerne havna på feil side av loven, for å si det mildt». Hege traff mannen som utsatte henne for vold, like etter videregående skole. Forholdet var fra starten av preget av sjalusi, og etter hvert gled det over i stadig mer kontrollerende atferd. Senere i forholdet ble hun gjentatte ganger holdt nede og lugget, og hun ble også voldtatt flere ganger. Hun skammet seg mye mens dette pågikk, men også etterpå.

Du sletter jo ut deg selv. Hver gang noen tråkker over grensen din, så dyttes den grensen, hvis du ikke reagerer [knipser] og tar tilbake den grensen, så forsvinner den lenger ned. Det er jeg veldig overbevist om. Og du skammer deg over at du lar den grensa di ... du visker jo ut deg selv. (...) Og det skammet jeg meg over underveis, uten at jeg tenkte over det. Og jeg skammet meg over det. på en sånn måte at jeg fortalte jo ikke dette til noen [etterpå] heller. Da var det på en måte sånn at nå skal jeg vise for meg selv at nå klarer jeg å stå på egne bein. Jeg nekta jo å be om penger eller hjelp eller noe som helst.

I likhet med middelklassekvinnene vi omtalte over, beskriver Hege her et handlekraftig selv som over tid viskes ut i møte med volden. Hun setter

ord på en diskrepans mellom egen identitet – hva slags person hun er – og rollen som offer. Handlekraften hun fortalte om, har imidlertid en litt annen karakter enn den handlekraften middelklassekvinnene beskrev. Den dreide seg om å stå opp for seg selv og ikke finne seg i dårlig behandling – om å klare å yte motstand dersom noen trækker over grensene dine. Det at hun hadde vært en «svak person» som lot seg trække på, fikk Hege til å skamme seg. Hun håndterte skammen ved å la være å fortelle om volden til noen og ved å unnlate å be om hjelp i en krevende situasjon. Hun fortalte at hun i stedet reagerte med aggresjon og ble opptatt av å klare seg selv uten innblanding: «[S]ånn er jeg jo den dag i dag. Hvis jeg blir redd, så blir jeg jo sint og handlekraftig [ler]».

«Linn» kan være et annet eksempel på denne måten å snakke om seg selv som sterk på. Hun vokste opp i en arbeiderklassefamilie, og hun omtalte oppveksten sin som god. Hun hadde yrkesfaglig utdanning og jobbet i et yrke som krever fagbrev. Partnervolden hun fortalte om, hadde tatt form av mangeårig psykisk vold og kontrollerende atferd, inkludert flere episoder med fysisk vold i forbindelse med det hun beskrev som overdreven sjalusi hos partneren. Flere ganger under intervjuet nevnte Linn at hun oppfattet seg som en sterk person. Det hadde hun vært både i oppveksten og i møte med en voldelig partner. Da hun var ungdom, opponerte hun for eksempel mye mot det hun den gangen opplevde som for strenge regler fra foreldrene. Når det gjaldt partnervolden, hadde hun vært mye redd, men hele tiden opptatt av at mannen ikke skulle få vite at hun var det. Hun beskrev seg selv slik: «Jeg er sterk, og jeg er trassig, og jeg tar igjen.» At hun var sterk og tok igjen og ikke lot seg «kue», løftet hun også frem som en grunn til at det tok lang tid for henne å forstå at det var psykisk mishandling hun opplevde:

Nei, for jeg har liksom tenkt at, jeg har tenkt at det er svake mennesker da. (...) Det ligger i det. Svake mennesker som lar seg mishandle. Fordi jeg synes jo ikke jeg hadde vært svak. Men det var jo fordi at jeg lot han jo aldri få kontroll på meg. Jeg dro jo ut, jeg stakk jo av, jeg fikk jo et helvete etterpå når jeg kom hjem. Men jeg gjorde det jo. Så jeg har ikke sett på meg selv som svak da, ikke sant. Fordi jeg alltid har tatt igjen med han. Derfor så ble det så mye krangling.

På samme måte som Hege beskriver Linn her en type handlekraft som er knyttet til det å stå opp for seg selv og til å kunne ta igjen i situasjoner

hvor egne grenser blir tråkket over. Identiteten som sterk hadde også gjort at Linn ikke kunne identifisere seg med det bildet hun hadde av ofre for mishandling – som svake og passive, som noen som ikke tar igjen, og som lar utøveren få kontroll på dem. Som for middelklassekvinnene vi beskrev, innebærer styrke også her en mulig risiko for at man ikke ser hva som er i ferd med å skje i relasjonen, og for at man ikke identifiserer det man utsettes for, som vold.

Linn formidlet at det hadde hjulpet henne i ettertid å kunne se tilbake på seg selv som en som sto opp for seg selv på denne måten. Samtidig hadde denne forståelsen av seg selv som sterk, vært vanskelig å holde fast ved, all den tid hun også hadde blitt utsatt for vold, og fordi hun dermed, i tråd med egen logikk, også hadde vært svak. På et annet tidspunkt i intervjuet beskrev hun dette slik: «Jeg kan ikke si at jeg er sterk, for jeg var jo svak i så mange år.» Hun omtalte også denne diskrepansen som noe av det vanskeligste:

Det høres jo bare ut som at jeg bare setter folk i bås, «sterke» og «svake», liksom. Men det har vært liksom ... Det som har vært vanskeligst, da, er at jeg har tenkt om meg selv som en sterk dame. Som ikke skal la meg dupere. Jeg skal ikke la meg ... jeg skal ikke la meg ... Det er ingen som skal fortelle meg hva jeg skal gjøre fordi jeg er dame, og fordi at han er en mann og bestemmer over meg. Og så har jeg likevel blitt en av dem [ler litt oppgitt].

I likhet med Hege og andre som snakket om seg som sterke på denne eller likeartede måter, og de selvskapingsorienterte middelklassekvinnene, hadde Linn vært opptatt av å fremstå som sterk utad. Både mens forholdet pågikk og etterpå fortalte hun derfor lite til andre om hva hun gikk igjennom. Hun fortalte noe til sine nærmeste venner, men ikke hele historien, og ikke til alle: «Nå har ikke alle visst alt, for å si det sånn. For du er jo ... du skammer deg litt over at du bor i det her.» Ved å unngå å fortelle om erfaringene sine til andre mister også disse kvinnene tilgang på den sosiale støtten og hjelpen som de kanskje ellers ville ha fått.

Skammen knyttet til det arbeiderklassekvinnene opplever som en utvisking av egen selvidentitet, har imidlertid ikke ledet dem til å kompensere med overarbeid og tilleggsutdanninger. De satte i hvert fall ikke ord på slike strategier. I stedet beskrev mange det vi tolker som en annen

type respektabilitets- eller verdighetsstrategi, nemlig det å fremstå som særlig tøffe eller robuste i møte med andre. En kvinne beskrev det som at «man lager et sånt skall for å skjule hvordan ting er». En annen omtalte det som «det derre skjoldet at ingenting tar knekken på deg». Det de jobber med – i vår fortolkning – er at skallet de har, tøffheten, ikke skal krakelere. På denne måten slipper de å forholde seg til at andre ser på dem som «svake» eller «stakkarlige». Også arbeiderklassekvinnene er altså opptatt av å bevare en fasade som skjuler erfaringene med vold. Men heller enn å inngå i ulike selvskapingsorienterte aktiviteter reagerer de med en form for utilnærmelighet og et ønske om å klare seg selv uten noen form for hjelp. Denne utilnærmeligheten kan tenkes å forsterke den mangelen på sosial støtte som følger av å la være å fortelle, men den kan også føre til at de lar være å søke profesjonell hjelp som de kan tenkes å ha behov for.

Konklusjon

Vår analyse har vist at for kvinner som forstår seg selv som sterke eller ressurssterke, oppleves vold fra partneren som et brudd med den de er og vil være: kvinner som handler, ikke kvinner det handles mot (Boshoff, 2007). Offerrollen med sine konnotasjoner til det passive og svake blir derfor svært problematisk for dem. De kan ikke være «ideelle ofre» (Christie, 1986) og samtidig bevare selvidentiteten – enten de forstår seg selv som en som «mestrer» moderne selvskapingsidealer, eller som en som er tøff og står opp for seg selv når det trengs, og som tar ansvar for eget liv. På dette nivået er det altså en tydelig likhet på tvers av klasse. For moderne kvinner representerer volden en trussel mot selvidentiteten og dermed mot verdigheten.

Vår analyse viser også at for kvinnene innebærer distanseringen fra det passive og identifiseringen med det handlende en risiko for at det tar tid for dem å forstå at det er vold de utsettes for. Det kan igjen føre til at de blir værende lenger i den voldelige relasjonen, med påfølgende risiko for ytterligere skade. Vi ser også at både middelklasse- og arbeiderklassekvinnene kompenserer utad, og at mange i lang tid lar være å fortelle andre om volden de blir utsatt for. De kan sies å bedrive det Goffman

(1963/1990) har kalt «informasjonskontroll» («impression management»), hvor de styrer hvordan de fremstår overfor andre, og hvem som kan få vite hva til hvilken tid. Slik unngår kvinnene det potensielle stigmaet og muligheten for diskreditering som ligger i å bli forstått som et svakt og passivt offer. For begge grupper bidrar disse strategiene for å bevare egen verdighet antakelig til at de får mindre støtte og omsorg enn de kunne ha fått, og kanskje til at de blir værende lenger i den voldelige relasjonen. Slik fanges kvinnene på sett og vis av sine egne respektabilitetsstrategier – i hvert fall i en periode.

Hvilke respektabilitetsstrategier kvinnene benytter, er imidlertid ikke tilfeldig. Her ser vi et tydelig klasset mønster. Arbeiderklassekvinnene jobber, slik vi tolker det, med å bevare sin identitet og sosiale posisjon – og dermed sin verdighet – gjennom å fremstå som særlig tøffe eller robuste utad. De bygger seg et skall for å unngå å fremstå som sårbare eller stakarslige overfor andre, og de er opptatt av å klare seg selv. Dette skallet fremstår også som en beskyttelse mot å falle ut av det vanlige, respektable livet hvor man jobber, lever og klarer seg selv uten hjelp eller innblanding fra samfunnet.

For middelklassekvinnene er det noe annet som står på spill, slik vi tolker det. Vår tolkning er at det er det selvutviklende livsprosjektet det handler om, hvor det likeverdige parforholdet som begge parter investerer i, er en helt sentral ingrediens. Ved å ha valgt en partner som kom til å utsette dem for vold, og bli værende i et voldelig og dermed sterkt begrensende forhold over tid, kan kvinnene tolkes som at de i egne øyne har mislykket med selvskaping på en sentral arena. En nærliggende strategi for å opprettholde sin identitet og sosiale posisjon blir derfor å involvere seg i en rekke selvskapende aktiviteter som er viktige for kvinner som dem. De viser frem at de er et selvinvesterende selv gjennom tilleggsutdanninger, krevende reiser, og «sinnssyk jobbing». Det kan forstås som at de kompensere for i egne øyne ikke å ha skapt seg selv nok ved å skape seg selv mer.

Vi ser altså et klasset mønster der respektabilitetsstrategiene voldsutsette kvinner tyr til, dreier seg om å forsterke identiteten de i utgangspunktet har gått inn i forholdet med. Arbeiderklassekvinnene blir tøffere, eller mer robuste, mens middelklassekvinnene investerer mer i selvutviklende

prosjekter. Hva disse forskjellene betyr for voldsutsatte kvinners mulighet til å leve gode liv og til å kunne klare seg økonomisk senere, vet vi ikke. Man kan tenke seg at investeringen i formelle kvalifikasjoner kan gjøre det lettere for middelklassekvinner, men det forutsetter at de klarer å ta dem i bruk. Det vil ikke alle få til. På intervju tidspunktet var flere av middelklassekvinnene som hadde klart å være i full jobb eller utdanning mens volden pågikk, helt eller delvis sykemeldt, eller de beskrev seg selv som «på randen av sammenbrudd». Noen av middelklassekvinnene som hadde oppsøkt profesjonell hjelp, opplevde også at de hadde blitt avvist av hjelpeapparatet, eller at de hadde fått mindre hjelp enn de selv erfarte at de hadde behov for, som følge av at de ble ansett som «for ressurssterke». For arbeideklassekvinnene er det en risiko for at skallet de anlegger, utilnærmeligheten, vil kunne gjøre det vanskeligere for dem å opprettholde nære relasjoner og å inngå i nye. Opptattheten av å klare seg selv vil for mange av kvinnene fungere som en ressurs, men den kan også bidra til at de lar være å søke profesjonell hjelp – psykologisk eller økonomisk – i perioder hvor det kunne ha bidratt til å gjøre livet enklere for dem. Som for middelklassekvinnene er det dermed en risiko for at de blir stående alene med et indre trykk som på sikt kan føre til at de går på en smell og blir langtidssykemeldt eller utvikler alvorlige psykiske problemer.

Referanser

- Boshoff, A. (2007). Woman as the subject of (family) law. I R. Hunter & S. Cowan (Red.), *Choice and consent. Feminist engagements with law and subjectivity* (s. 41–57). Abingdon: Routledge Cavendish.
- Bourdieu, P. (1987). What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. *Berkeley Journal of Sociology: A Critical Review*, XXXII, 1–17.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1996). *Refleksiv sosiologi – mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (2007). *Den praktiske sans*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Bredal, A. (2020). Minoritetsnorske og majoritetsnorske kvinners erfaring med partnervold. I A. Bredal, H. Eggebø & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

- Christie N. (1986). The ideal victim. I E. A. Fattah (Red.), *From crime policy to victim policy* (s. 17–30). London: Palgrave Macmillan.
- Donovan, C. & Hester, M. (2014). *Domestic violence and sexuality: What's love got to do with it?* Bristol: Policy Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism*. Cambridge: Polity Press.
- Gillies, V. (2005). Meeting parents' needs? Discourses of 'support' and 'inclusion' in family policy. *Critical Social Policy*, 25(1), 70–90.
- Goffman, E. (1963/1990). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin Books.
- Gottzén, L. (2017). Monsters in the closet: The affective spaces of (not) coming out as a violent man. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 16(3), 528–547.
- Haavind, H. (2000). På jakt etter kjønnede betydninger. I H. Haavind (Red.), *Kjønn og fortolkende metode: Metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s. 7–60). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Holloway, W. & Jefferson, T. (2008). The free association narrative interview method. I L. M. Given (Red.), *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods* (s. 296–315). Sevenoaks: Sage.
- Illouz, E. (1997). *Consuming the romantic utopia: Love and the cultural contradictions of capitalism*. Berkeley: University of California Press.
- Jacobsen, C. M. & Skilbrei, M.-L. (2010). 'Reproachable victims'? Representations and self-representations of Russian women involved in transnational prostitution. *Ethos*, 75(2), 190–212.
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and Family*, 57(2), 283–294.
- Johnson, M. P. (2010). Erratum to: Langhinrichsen-Rolling's confirmation of the feminist analysis of intimate partner violence: Comment on 'Controversies involving gender and intimate partner violence in the United States'. *Sex Roles*, 62, 220.
- Kelly, J. B. & Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 476–499.
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods. Class, race, and family life*. Berkeley: University of California Press.
- Lien, M. I. & Lorentzen, J. (2019). *Men's experiences of violence in intimate relationships*. London: Palgrave Macmillan.
- Reay, D. (2005). Mother's involvement in their children's schooling: Social reproduction in action? I G. Crozier & D. Reay (Red.), *Activating participation:*

- Parents and teachers working towards partnership* (s. 23–37). Stoke-on-Trent: Trentham Books.
- Rohrbaugh, J. B. (2006). Domestic violence in same-gender relationships. *Family Court Review*, 44(2), 287–299.
- Rosten, M. G. (2020). En (tro)verdig utsatt? Menns fortellinger om vold fra en kvinnelig eller mannlig partner. I A. Bredal, H. Eggebø & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Skeggs, B. (1997). *Formations of class and gender: Becoming respectable*. London: Sage.
- Skeggs, B. (2004). *Class, self, culture*. New York: Routledge.
- Stark, E. (2009). Rethinking coercive control. *Violence Against Women*, 5(12), 1509–25.
- Stefansen, K. & Farstad, G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy*, 30(1), 120–141.
- Skårderud, F. (2001). Tapte ansikter. Introduksjon til skampsykologi. I T. Wyller (Red.), *Skam – perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Taylor, C. (2004). *Modern social imaginaries*. Durham: Duke University Press.
- Vincent, C., Ball, S. J. & Kemp, S. (2004). The social geography of childcare: Making up a middle-class child. *British Journal of Sociology*, 25(2), 229–244.
- Vincent, C. & Ball, S. J. (2007). Making up the middle-class child: Families, activities and class dispositions. *Sociology*, 41(6).
- White, K. R. & Dutton, D. G. (2013). Perceptions of female perpetrators. I B. L. Russell (Red.), *Perceptions of female offenders: How stereotypes and social norms affect criminal justice responses* (s. 101–116). New York: Springer.
- Aarseth, H. & Andersen, L. (2012). Den likestilte familien i et klasseperspektiv: Mellom selvtutfoldelse og felleskap. I A. L. Ellingsæter & K. Widerberg (Red.), *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver* (s. 191–21). Oslo: Gyldendal Akademisk.